

Максимова О.О., Ковалюк Т.А. Змістовно-методичне забезпечення формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. - Випуск 56 / Редкол.: В.І. Шахов (голова) та ін.. – Вінниця: «Твори», 2018. – С. 65 – 69.

e-mail: helen.maks23@ukr.net

УДК 371.011 (07)

Змістовно-методичне забезпечення формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку

О.О. Максимова, Т.А. Ковалюк

У статті подається модель формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, основними елементами якої є підходи, якими слід керуватися в цій діяльності, принципи, що оптимізують роботу, напрями діяльності та безпосередній інструментарій вихователя – форми і методи. Репрезентовані в ній механізми формування екологічної компетентності передбачають вплив на когнітивну, мотиваційно-емоційну, ціннісну, поведінкову сфери особистості, який комплексно здійснюється завдяки дотриманню обґрунтованих змістових напрямів та ретельно продуманої методики.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна компетентність, природодоцільна поведінка, змістовно-методичне забезпечення, напрями роботи, форми, методи екологічної роботи.

The content-methodological provision of the formation of ecological competence of the older preschoolers

O.O. Maksimova, T. Kovalyuk

The article presents the model of formation of ecological competence of the older preschoolers, the main elements of which are the approaches to be followed in this activity, principles, optimizing the work, directions of activity and direct tools of the educator - forms and methods. The mechanisms of formation of ecological

competence represented in it include influence on the cognitive, motivational-emotional, value, behavioral sphere of the individual, which is comprehensively implemented due to observance of substantiated content directions and carefully thought-out technique. The leading approaches in shaping the ecological competence of children we have identified the following: system approach, personality-activity, problem-integrative, competence. The following directions of activity are justified: orientation on the wide use of direct environmental environment of preschoolers; organization of regular and diverse activities of children in the green zone of the institution; widespread use of specially selected children's cognitive literature; joint creative activity of educator with children; systematic acquaintance of children with seasonal phenomena of nature; regular inclusion of gaming activities, gaming educational situations in the system of ecological and pedagogical activities; optimal correlation and combination of pedagogical activities in everyday life. Among the best forms and methods of working with children are defined classes, excursions, target walks, holidays; observation; practical environmental activity; conversations, tales, briefings, explanations, communication with animals; designing, modeling, drawing, working with natural material; environmental projects; game; reading of artistic children's literature; creation of own books, booklets; growing of vegetable and flowering plants on the windowsill and on the beds; experimentation; keeping calendars of nature; review and discussion of paintings; solution of pedagogical situations; compiling a coherent field or map; listening to music. It is recommended to be guided by the principles of combining theory with practice, expanding the "zone of responsibility" of children, expanding their socio-role repertoire.

Key words: ecological education, ecological competence, nature-friendly behavior, content-methodological support, directions of work, forms, methods of ecological work.

У XXI столітті проблеми охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки людства набули глобального характеру, від їх вирішення залежить не лише рівень та якість життя населення, а й можливість

існування майбутніх поколінь. Складна екологічна обстановка у світі диктує необхідність все більш наполегливо удосконалювати екологічну освіту, розпочинаючи з дошкільного віку.

Ефективність екологічного виховання дошкільників цілком залежить від створення і правильного використання розвиваючого екологічного середовища, а також від систематичної роботи з дітьми. Їх розвиток і підвищення рівня екологічної компетентності можливі у результаті розробки методики і впровадження її у педагогічний процес дитячого садка.

Над питанням розвитку і корекції екологічної свідомості плідно працювали О. Анісімов, А. Гагарін, С. Дерябко, В. Панов. Виховання екологічних цінностей досліджували А. Іващенко, В. Ніколіна. Формуванню екологічної компетентності дітей, їх екологічній освіті присвячено роботи В. Вербицького, О. Колонькової, В. Маршицької, О. Пруцакової, Г. Пустовіта, С. Совгіри, С. Шмалей та ін. Активне впровадження програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку», розробка методичних рекомендації щодо її реалізації здійснюється під керівництвом Н. Гавриш, О. Пометун, О. Саприкіної. Однак, не зважаючи на актуальність і широке поле досліджень, проблема формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку залишається невирішеною. У практиці роботи ЗДО переважають традиційні форми і методи, екологічна освіта здійснюється не на систематичній основі.

Завданням нашої статті є висвітлити змістовно-методичне забезпечення формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, проаналізувати його складові.

Уточнимо, що під змістовно-методичним забезпеченням формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку ми розуміємо змістове наповнення даного процесу (змістові напрями) та його методичне упровадження (відповідний методичний інструментарій, тобто форми, методи, прийоми, засоби) для досягнення найоптимальніших результатів.

Основними змістовими напрямками екологічного виховання старших дошкільників нами визначено: збагачення знань дітей про природу, розвиток емоційного переживання від споглядання та діяльності у природі, закладення природи як пріоритетної цінності у світогляд дитини, формування екологічно спрямованої мотивації поведінки, формування стереотипів природодоцільної поведінки дітей. Реалізувались дані напрямки роботи за розробленою нами методикою (див. рис.1).

Рис. 1. Модель формування екологічної компетентності старшого дошкільника

Теоретичні положення, що характеризують процес екологічного виховання дітей, дають підстави визначити провідні підходи, якими слід керуватися в роботі:

- системний підхід – екологічна компетентність - це цілісне утворення, яке має змістовні, структурні і функціональні зв'язки;

- особистісно-діяльнісний підхід - орієнтований на формування у дітей екологічної компетентності завдяки включенню їх у природоохоронну діяльність, спрямовану на збереження навколишнього середовища та здоров'я і життя свого та інших людей;

- проблемно-інтегративний підхід – передбачає використання різних життєвих та спеціально створених проблемних ситуацій, що активізує мислення і самостійність дитини, а також здійснення інтеграції в процесі оволодіння дітьми екологічними поняттями, цінностями, поведінкою;

- компетентнісний підхід – кінцевим результатом роботи з дітьми є сформованість у них екологічної компетентності як результату перетворення уявлень про природу із зовнішнього знання на внутрішнє, особистісно значиме, перенесення акцентів з теоретичних знань суб'єктів навчання на їх уміння використовувати інформацію для вирішення практичних екологічних проблем та мотивацію до означених дій.

Процес ефективного формування екологічної компетентності особистості уможлиблюється при дотриманні наступних принципів:

- поєднання теорії з практикою;

- розширення «зони відповідальності»: із накопиченням особистістю життєвого досвіду і розширенням її соціальних функцій збільшується частина довкілля, у якій може діяти і реалізовувати себе вихованець, тому має розширюватись і зміст повсякденно-побутової екологічної діяльності;

- розширення соціо-рольового репертуару – педагогу необхідно сформувати в особистості здатність природодоцільно діяти, зважаючи на

розширення соціальних ролей, які виконує дитина, що, в свою чергу, веде до збільшення її «зон відповідальності».

Загальна спрямованість запропонованої нами методики еколого-педагогічної роботи з дітьми полягає в наступному:

- орієнтування на широке використання безпосереднього природного оточення дошкільнят, розвиваючого екологічного середовища, створеного у ЗДО, на поглиблене ознайомлення дітей з тими рослинами і тваринами, з якими вони знаходяться в контакті протягом всього навчального року;

- організація регулярної і різноманітної діяльності дітей у зеленій зоні установи: пізнавальної (проведення циклів спостережень), практичної (створення і підтримання необхідних умов для живих істот), природоохоронної (зимова підгодівля птахів, акції на захист природних об'єктів), діяльності спілкування (емоційно-доброзичливого взаємодії з живими істотами), відображуючої (образотворча діяльність, гра, конструювання);

- широке використання спеціально підібраної дитячої художньо-пізнавальної літератури, зміст якої поєднується зі змістом інших видів діяльності; поглиблене знайомство дітей (протягом усього року) з творами окремих авторів, які яскраво відображають події в природі, є прикладом любові до природи, глибокого її пізнання і творчого відображення;

- спільна творча діяльність вихователя з дітьми: створення та використання саморобних книг, альбомів, лепбуків на основі вражень від літературних творів і спостережень за природними об'єктами;

- систематичне ознайомлення дітей із сезонними явищами природи за «тижневою методикою», вирощування в зимово-весняний період овочевих та квіткових культур, регулярні спостереження за ростом рослин; відображення різних спостережень у календарях природи;

- регулярне включення ігрової діяльності, ігрових навчальних ситуацій у систему еколого-педагогічних заходів;

- оптимальне співвідношення і поєднання педагогічних заходів в повсякденному житті, що дозволяють дітям накопичувати сенсорні враження, конкретні знання про об'єкти природи, з різного типу заняттями, що формують широкі і досить глибокі уявлення про деякі екологічні залежності у природі, з дозвіллям, святами, походами в природу, що викликають яскравий емоційний відгук.

Особливістю будь-якої методики є планування: заходи, які в неї включені, сплановані на весь навчальний рік. Вихідними в цьому процесі є сезонні зміни в природі, що визначають зміст усіх видів діяльності і еколого-педагогічних заходів. Саме тому час проведення багатьох видів роботи зумовлений: цикли спостережень за квітучими рослинами на ділянці можливі лише влітку та на початку осені, а за первоцвітами - ранньою весною; цикл спостережень за ялинкою доцільний в передноворічний час і в поєднанні з акцією в її захист; цикли спостережень за птахами (декоративними, дикими) бажано поєднувати із зимовою підгодівлею пернатих, що створює хороші умови для спостережень і т.д.

Розгляд картин, читання літературних творів підпорядковується в методиці тій же логіці - вони доповнюють і збагачують враження дітей, отримані від спостережень живої природи.

Оскільки у дітей шостого року життя удосконалюються розумові здібності, великий ефект мають спостереження, які проводяться за тваринами, що мешкають у куточку природи, в повсякденному житті. Діти починають міркувати, робити висновки, будувати припущення, що дозволяє не лише констатувати елементарні факти, що тварини їдять, яку мають будову, але і прослідковувати їх взаємозв'язок з місцем існування, морфофункціональну пристосованість до нього. Спеціальні спостереження присвячуються тому, щоб з'ясувати, як і що бачать, чують риба, птах, хом'як (тобто як функціонують і яку роль в житті щодо пристосування грають органи чуття), як пересуваються, доглядають за собою, як дихають, як реагують на різний корм, гучні звуки, різкі

рухи, несподівані предмети. Такі спостереження - не лише з'ясування особливостей способу життя, поведінки тварин, це визначення того, як люди (вихователь, діти) повинні реагувати на їх стан, за якими ознаками помічати погіршення їхнього здоров'я, як створювати найбільш сприятливі умови життя, тобто як гуманно і дбайливо до них відноситися на основі розуміння особливостей їх життєдіяльності. Це ж саме відноситься до циклів спостережень, які проводяться в теплі періоди року, за рослинами, що ростуть на вікні, в городі (овочевими) і на ділянці (квітковими). Упродовж усього навчального року один тиждень в місяць діти спостерігали сезонні явища природи і занотовували їх у календар природи за допомогою піктограм-символів.

Щодня доречно залучати дітей (по 2-3 чоловіки) до спільної з дорослим діяльності в куточку природи. Таким чином, ми привчаємо їх виконувати обов'язки чергових. Важливо, щоб кожні три дитини допомагали вихователю не менше трьох днів підряд - за цей час вони починають усвідомлено відноситися до справи, здобувають навички догляду за живими істотами, деяку самостійність.

Дієвою формою здійснюваної роботи є природоохоронні акції, до проведення яких залучати потрібно усіх дітей старшої групи: "Зелена ялиночка - жива голочка" (з початку грудня до середини січня), "Прикрасимо Землю кольорами" (приурочена до дня Землі - 22 квітня).

Літературною основою методики формування екологічної компетентності старших дошкільників є твори Василя Сухомлинського та твори Анатолія Давидова, пізнавальні оповідання і казки яких відповідають екологічному змісту і можливостям засвоєння його дітьми. Цікаві за формою і сюжетом, вони викликають емоційний відгук дітей, а за змістом демонструють морфофункціональну пристосованість тварин до місця існування. Паралельно з роботою над літературними творами, присвяченими проблематиці природи, можна створювали разом з дітьми саморобні книги і альбоми.

Особливе значення для формування екологічної компетентності має заняття, на якому є можливість поглиблювали і узагальнювали з дітьми добре знайомий їм матеріал.

Значення гри в цьому віці не зменшується, тож доречно проводити заняття у формі подорожей, використовувати іграшки-аналоги при розгляді картин, включати в різні заходи улюблені ігрові персонажі, використовувати дидактичні ігри екологічного спрямування. Особливе значення має Доктор Айболить – він робить профілактичні огляди дітей, рослин, тварин, дає рекомендації по збереженню здоров'я, щодо фізичного розвитку, оцінює турботу дітей про мешканців куточка природи.

Досить цікавим для дітей є метод складання цілісного поля чи карти. Це колективний метод роботи, в якому беруть участь діти і дорослі, який полягає у наочному втіленні уявлень дітей про різноманітні явища чи об'єкти природи (наприклад, «Африка», «Північ», «Зоопарк»). Розміри цілісного поля чи карти залежать від теми і реальних можливостей дітей (простіші теми вміщуються на аркуші розміром з листівку, а складніші, масштабніші – на ватмані). Можна попередньо обговорювати з дітьми зміст майбутнього поля, вони пригадують всі можливі компоненти, пропонують, де краще їх розмістити, як найкраще відобразити. Після цього діти під керівництвом вихователя відбирають, вирізають, розміщують і приклеюють деталі, домальовують потрібні. Цілісне поле, зазвичай, виконується протягом кількох днів і зберігається у групі протягом двох тижнів. Діти за допомогою цього метода збагачують знання про природне довкілля, унаочнюють уявлення про його розмаїття і красу. І разом з тим навчаються співпрацювати.

Експерсії в природу або ж до музеїв природи – одна з найбільш дієвих форм, яка плідно впливає на формування екологозбережуючої свідомості дитини і має неоцінний вплив на її емоційну сферу. Тому батькам дітей можна рекомендували зводити їх в індивідуальному порядку в музей природи. А в теплу пору з дітьми по можливості виходити у паркову зону спостерігати за

змінами у природі. Щоб екскурсія була цікавою, доречно добирати вірші, загадки, прислів'я згідно спостережуваних явищ природи.

Вагомою формою, яка дозволяє повноцінно подіяти на формування екологічного світогляду дітей, є цільові прогулянки на лоно природи, які можна інтегрувати з пішохідними переходами і мати можливість познайомити їх з найближчим природним оточенням.

Цільові прогулянки вносять різноманітність у життя дітей, збагачують їх уяву, дають змогу краще пізнати природне середовище місцевості: ліс, поле, ставок. Такі прогулянки проводяться вихователями не тільки з пізнавальною, а й з пізнавально-практичною метою - збирання ягід, грибів, насіння дикоростучих трав для підгодовування птахів узимку.

Цінність таких прогулянок ми вбачаємо ще й у тому, що завдяки регулярності їх проведення можна простежити зміни в об'єктах природи, виявивши їх причини.

Особливо багато можливостей для спостережень під час цільових прогулянок надає літо. Рослини, що зацвітають, розмаїття видів комах, птахів, їхня пристосувальна поведінка створюють необмежений простір для надання дітям цікавої інформації, спрямованої на пізнання рідної природи, її краси.

Інформуючи про найближче оточення в процесі цільових прогулянок, ми здійснюємо важливе виховне завдання - формування реалістичних знань, без яких неможливе оволодіння систематизованими знаннями, тобто встановлення об'єктивних зв'язків між предметами і явищами природи, серед яких провідними є причинні. Саме встановлення таких зв'язків характеризує рівень дитячого мислення. Важливим є те, що в процесі ознайомлення з рослинами, тваринами під час цільових прогулянок розвивається мова дітей, поповнюється словник. Цільові прогулянки створюють чудові можливості для розвитку сенсорної сфери страших дошкільників. Адже кожна зустріч з новими об'єктами природи - це можливість побачити, доторкнутися, понюхати, прислухатися до них, це ні з чим не зрівняний вплив на емоційну сферу. Не

можна переоцінити роль цільових прогулянок для розвитку у дошкільників пізнавальних інтересів і спостережливості.

Таким чином, діти під час цільових прогулянок отримуватимуть знання про взаємозв'язки в природі, про цінність для людини тих чи інших об'єктів природи, про правила природокористування. Вони вправлятимуться у виконанні правил природокористування, у бережливому ставленні до природи, у непорушенні її спокою.

Також рекомендуємо проводити таку форму роботи, як екологічна стежина. Вона реалізується безпосередньо на території ЗДО і передбачає набуття дітьми уявлень про унікальність та неповторність кожної складової природного середовища, виховання гуманних почуттів до живих істот, оволодіння умінням відчувати красу, захоплюватися нею, виявляти екологічно доцільну поведінку. Суть даної форми у проведенні дітей за маршрутом (4 - 7 тематичних ділянок), який пролягає через різні природні об'єкти, які мають естетичну, природоохоронну цінність. Інформація подається у словесній і наочній формах.

Серед особливо яскравих, вражаючих уяву дітей форм, - екологічні свята. Їх урочистість і небуденність викликають захоплення, веселий і радісний настрій у дітей.

Вважаємо, що важливу роль відіграє і проведена робота з батьками з актуалізації їх уваги на екологічному вихованні власних дітей. Адже всім відомо, що особистий приклад батьків є визначальним для формування моделі поведінки дитини. Тому на батьківських зборах, під час індивідуальних консультацій, бесід необхідно мотивувати батьків до природозберігаючої та природовідтворюючої діяльності з дітьми. Підсумковим у даному напрямку роботи може бути заповнення альбома-естафети «Наші добрі справи у Природі». Цей альбом передається від однієї сім'ї до іншої, і батьки разом з дітьми описують свою природодоцільну діяльність, ілюструючи це фотографіями та малюнками. Альбом зберігається у батьківському куточку, і всі мають можливість його погортати. Таким чином, через

спільну діяльність батьків з дітьми у останніх виховується потреба робити добрі справи в природі. Також батькам пропонується вирішити педагогічні ситуації екологічного змісту, які є типовими у нашому житті. З їх допомогою можна готувати батьків до правильної реакції з їх боку у подібних ситуаціях на вчинки дітей.

Цілеспрямована робота вихователів над формуванням екологічної компетентності дітей та долучення до цього процесу батьків – це запорука зміни світогляду підростаючого покоління від споживацького до взаємопідтримуючого, шанс збереження нашої планети. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у дослідженні проблеми підготовки майбутніх вихователів до екологічної освіти дітей в умовах сталого розвитку.

Література

1. Боголюбов В. М. Стратегія сталого розвитку / В. М. Боголюбов, М. О. Клименко, Л. Г. Мельник. – Херсон: Олді-плюс, 2012. – 446 с.
2. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / Н. Гавриш, О. Саприкіна, О. Пометун; за заг. ред. О. Пометун. – Д. : «ЛІРА», 2014. – 120 с.
3. Максимова О.О. Формування екологічної компетентності як складової готовності дитини до школи / О.О. Максимова // Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. – Вип.24 (1-2018). – Ч.1. – Кам'янець-Подільський, 2018. – С. 329 – 334.

ORCID: 0000-0003-1590-4339

Максимова О.О. Виховання любові до Батьківщини у дітей дошкільного віку Актуальні проблеми та перспективи дошкільної освіти в сучасному освітньому просторі: зб. науково-метод. праць / за заг. ред. О.О.Максимової, М.А.Федорової. – Житомир: ФОП Левковець, 2018. – С. 17 – 21.

e-mail: helen.maks23@ukr.net

Максимова Олена,
кандидат педагогічних наук, доцент
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ ДО БАТЬКІВЩИНИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета - виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

Національне виховання спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у підростаючого покоління національних світоглядних позицій, ідей, поглядів, переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури.

Головними складовими національного виховання є громадянське та патріотичне виховання. У зв'язку з подіями останніх років у нашій країні даний напрямок набув надзвичайної популярності.

Особливої значущості проблемі патріотичного виховання підростаючого покоління надавали класики вітчизняної педагогіки (О.Духнович, С.Русова, Г.Сковорода, О.Сухомлинський, К.Ушинський та інші). Сучасні тенденції патріотичного виховання молоді висвітлено у працях І.Беха, В.Борисова, М.Боришевського, П.Гнатенко. Загальні засади розвитку українського дошкільця, у світлі яких здійснюється і патріотичне виховання дітей, розроблені Л.Артемовою, А.Богуш, Н.Лисенко, Т.Поніманською, О.Шевченко.

Метою нашої статті є розкриття етапів і особливостей здійснення патріотичного виховання дітей у ЗДО.

Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі вихователів поєднано ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, практична діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність та ін.), національні, державні свята.

Основними напрямками патріотичного виховання, які слід реалізувати під час занять та у ході повсякденної життєдіяльності, є:

- формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід;
- краєзнавство;
- ознайомлення з явищами суспільного життя;
- формування знань про історію держави, державні символи;
- ознайомлення з традиціями і культурою свого народу;
- формування знань про людство.

Виховання любові до Батьківщини, до своєї Вітчизни - завдання надзвичайно складне, особливо коли мова йде про дітей дошкільного віку. Однак в значній мірі така складність виникає при спробі переносити на дітей «дорослі» показники прояву любові до Батьківщини.

Для патріотичного виховання важливо правильно визначити віковий етап, на якому стає можливим активне формування у дітей патріотичних почуттів.

Найсприятливішим для початку систематичного патріотичного виховання є середній дошкільний вік, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує на опанування знань про нашу державу, виховання поваги до державних символів. Старші дошкільники мають знати прапор, гімн, герб України, назву її столиці, інших великих міст, значущі географічні назви (Карпатські гори, Дніпро), пам'ятні місця (Тарасова гора у Каневі, Хортиця, заповідник Асканія-Нова тощо).

Оскільки патріотизм - це почуття прихильності, відданості, відповідальності і т. д. по відношенню до своєї Батьківщини, то дитину ще в дошкільному віці потрібно «навчити» бути прив'язаним до чогось, бути відповідальним за свої маленькі справи і вчинки. Перш ніж дитина навчиться співпереживати бідам і проблемам Батьківщини, вона повинна навчитися співпереживанню взагалі як людському почуттю. Захоплення просторами країни, її красою і природними багатствами виникне, якщо навчити дитину бачити красу безпосередньо навколо себе. Так само, перш ніж людина навчиться трудитися на благо Батьківщини, необхідно навчити її сумлінно виконувати трудові доручення, прищепити любов до праці.

Таким чином, базовим етапом у формуванні у дітей любові до Батьківщини слід вважати накопичення дитиною соціального досвіду життя в своїй Вітчизні і засвоєння прийнятих у ньому норм поведінки, взаємин.

Патріотичне почуття за своєю природою багатогранно, воно об'єднує всі сторони особистості: моральну, трудову, розумову, естетичну, а також фізичний розвиток і передбачає вплив на кожну зі сторін для отримання єдиного результату.

У структуру патріотизму входять когнітивний, емоційний, поведінковий компоненти, які реалізуються в сфері соціуму і природи. При цьому для дошкільнят провідним є емоційний компонент. Якщо розглядати патріотизм через поняття «відношення», можна виділити кілька напрямків: відношення до природи рідного краю, рідної країни; ставлення до людей, що населяють країну; ставлення до моральних цінностей, традицій, звичаїв, культури; ставлення до державного устрою. Кожен з напрямків, крім останнього, може стати змістом освітньої роботи з дітьми, і кожен внесе свій внесок в соціалізацію особистості дитини за умови врахування особливостей розвитку дітей.

Не можна говорити про виховання любові до Батьківщини без повідомлення дітям певних знань про неї. Зміст знань також можна уявити в декількох напрямках.

Дитина старшого дошкільного віку може і повинна знати, як називаються країна, в якій він живе, її головне місто, тобто столиця, її рідне місто чи село, його визначні пам'ятки, яка природа країни і того конкретного місця, де вона живе, які люди за національністю, за особистісними якостями населяють її країну, хто прославив рідну країну і весь світ, що представляють собою мистецтво, традиції, звичаї її Батьківщини. Така схема змісту знань про рідну країну, на основі яких можна вже в дошкільному віці формувати дієве ставлення до неї!

Цей зміст також розглядається в контексті відомостей про країни світу, а також через порівняння з іншими країнами і знаходження схожості та відмінностей між ними.

Здійснюючи роботу з патріотичного виховання, йдемо шляхом «від близького до далекого» - від любові до батьків (точніше, до рідного дому), до дитячого садка, до вулиці, міста до любові до рідної країни. Таким чином через близьке, знайоме, рідне дітям відбувається формування у них почуттів і ставлень, що становлять в кінцевому підсумку патріотизм: прихильності, вірності, почуття власності і відчуття того, що ти свій, ти потрібен.

У дошкільнят поступово складається «образ власного будинку» з його укладом, традиціями, стилем взаємин. Дитина приймає свій будинок таким, яким він є, і любить його. Це почуття «рідної домівки» лягає в основу любові до Батьківщини, Вітчизни. Якщо в сім'ї є свої, тільки їй властиві традиції, правила (відзначати якісь дати, разом зустрічати Новий рік, готувати один одному сюрпризи, подарунки, разом відпочивати в туристичних походах і ін.), то все це поступово і ґрунтовно входить в соціальний досвід дитини і залишається як приємні спогади дитинства, які хочеться пережити знову. Завданням педагога і, звичайно, батьків є зробити так, щоб подібних «теплих» спогадів було у дитини побільше. Прихильність до рідного дому, бажання берегти його також доцільно виховувати і через надання дитині обов'язків, щоб її не звільняли через малі роки від спільної праці, - це сприяє зміцненню «почуття родини».

Названа вище вимога стосується і дошкільних установ. Життя дітей в дошкільному закладі повинне забезпечувати їм емоційний комфорт. У відносинах до сім'ї дана задача вирішується легше, тому що спирається на природний зв'язок дитини з рідною домівкою. А ось дошкільний заклад має стати будинком, в якому б дитина добре себе почувала. Як показує практика, це відбувається далеко не завжди. Багато дітей, на жаль, не люблять дитячий садок, а значить, ми не можемо розглядати такий дошкільний заклад «ланкою» в ланцюзі інститутів виховання любові до Батьківщини. Більше того, у дитини нерідко там культивуються негативні почуття і стосунки. Для того, щоб дошкільний заклад допомагав вихованню патріотичних почуттів, життя дітей в ньому повинне бути цікавим, насиченим, таким, що запам'ятовується. Дуже важливо, щоб дитина полюбила свій дитячий садок. Відбувається це в тому випадку, якщо вихователі з повагою ставляться до кожної дитини, знають її переваги, достоїнства і сприяють їх розвитку в процесі ігор, свят, цікавих занять і т. п. У дошкільному закладі, в групі, на ділянці у кожної дитини, як правило, є улюблене місце для гри, для усамітнення. Вихователю слід дбайливо ставитися до цього, і навіть підтримувати «право дитини на свою територію» (так само слід поважати право дитини на власність). Якщо вихователям вдається зробити дошкільний заклад другим домом дитини, то почуття прихильності закріплюється і з роками переходить в область приємних і дорогих спогадів.

Можна провести цікавий експеримент: запропонуйте дітям намалювати дорогу з дому в дитячий сад і з дитячого садка додому, придумати назву цих доріг. Характер виконання завдання - вибір кольору, тривалість дороги, її назва - все це буде свідченням ставлення дітей до дошкільної установи.

Прихильність до дитячого садка пов'язана і з тим, як багато знають діти про дошкільний заклад, як вони в ньому орієнтуються, чи відчувають себе господарями. Для цього доречно організувати екскурсії по дитячому садку, знайомити дошкільнят із співробітниками, в подальшій бесіді пропонує дитині розповісти уявному (реальному) гостю про те, яке приміщення (музичний зал, басейн, кабінет психолога, лікаря або просто вестибюль) найбільше йому подобається, які люди, які заняття та ін.

Крім того, діти повинні знати, на якій вулиці знаходиться їх дитячий садок, як і чому він так називається, що знаходиться поруч з дитячим садком. Знання збагачують почуття дітей, надають їм ґрунтовність і сенс.

Почуття до дитячого садка стають міцнішими, якщо діти вкладають в його добробут свою працю (беруть участь в озелененні ділянки, в оздобленні будівлі до свят і ін.).

Двір, вулиця, на якій живе дитина, також можуть сприяти закріпленню почуття прихильності і відчуття власності (мій двір, моя вулиця)! Але і це не відбувається

саме по собі. Якщо батьки гуляють з дітьми у дворі, на своїй вулиці, показують дітям, що їм подобаються і двір, і вулиця, якщо у дитини є свої улюблені місця у дворі і на вулиці, то можна розраховувати на те, що малюк буде прив'язаний до них.

Але і тут постає питання про необхідність повідомлення дітям інформації про їх вулиці: її назва, що розташовано поруч, який ходить транспорт, як пов'язана ця вулиця з тією, на якій знаходиться дитячий сад, чи можна пройти пішки або треба їхати.

Наступний етап - виховання любові і прихильності до свого міста. Ця частина роботи вимагає більшої опори на когнітивну сферу, на уяву дитини і її пам'ять. Для дитини місто конкретизується вулицею, тобто вона усвідомлює себе насамперед жителем своєї вулиці. Щоб діти "відчули" своє місто, їм потрібно про нього розповісти і показати його. Разом з батьками діти їздять по місту (в магазин, в театр, в парк і ін.). Іноді екскурсію вдається організувати і з дитячого садка. Діти старшого дошкільного віку можуть і повинні знати назву свого міста, його головні вулиці, пам'ятки, музеї, театри та ін. Вихователь може розповідати дітям про свої улюблені місця в місті, через ілюстрації, фотографії та інші наочні засоби показати їм всю панораму міста й окремі місця. Можна провести кілька бесід, наприклад про парки, про пам'ятники та ін. Зміст вихователь відбирає сам, спираючись на місцеві умови. Важливо лише, щоб пізнавальний матеріал був зрозумілий дітям, викликав інтерес, бажання відвідати ці місця. В узагальнюючій бесіді «За що я люблю своє місто» діти згадають те, що про нього дізналися.

Необхідно, щоб діти брали участь в святкуванні Дня міста або в інших подіях, щоб вони мали можливість зануритися в атмосферу загальної радості, веселощів.

Звичайно, складніше, ніж на перших двох етапах, вирішується питання про організацію діяльності дітей на користь міста. Однак це може здійснюватися в таких формах, як відображення вражень від екскурсій в малюванні, конструюванні, виготовленні подарунків воїнам і т. п.

Виховання ставлення до своєї країни в більшій мірі спирається на когнітивний компонент: дітям повідомляють інформацію, яку вони повинні і можуть засвоїти. Особливістю є те, що знання повинні бути емоціогенними і спонукати дитину до практичної діяльності. Ще при ознайомленні з країнами світу діти бачили на мапі свою країну, чули її назву. Тепер вихователь повертає їх до цієї інформації, але акцент робиться на вивченні рідної країни. Назва країни закріплюється в іграх (наприклад, «Хто більше країн назве»), у вправах типу «З різних назв країн визнач нашу країну», з пазлів склади назву нашої країни та ін.

Як зазначалось вище, старші дошкільники повинні знати назву столиці нашої Батьківщини, її визначні пам'ятки. Розгляд ілюстрацій, відеозамальовок, слухання художніх творів, оповідань дорослих, а також екскурсій, малювання, ігри-подорожі - все це допомагає вирішувати поставлену задачу. Дітей знайомлять із символікою країни, розповідають, що у кожної країни є свій прапор, герб, гімн, показують їх і пояснюють, де і коли вони можуть побачити ці символи.

При ознайомленні з природою рідної країни акцент робиться на її красі і різноманітності, на її особливостях. Діти повинні отримати уявлення про те, які тварини живуть в наших лісах, які ростуть дерева, по якому дереву можна відразу визначити Україну (верба, калина), які квіти цвітуть на наших луках.

Одним із могутніх засобів патріотичного виховання є мистецтво: музика, художні твори, образотворче мистецтво. Діти розглядають картини художників, які з любов'ю зображали природу рідної Вітчизни, слухають вірші вітчизняних поетів, музику наших композиторів.

Важливою частиною роботи по вихованню любові до Батьківщини є формування у дітей уявлень про людей рідної країни. В першу чергу слід згадати тих людей, які прославили нашу Батьківщину - художників, композиторів, письменників, винахідників, учених, мандрівників, лікарів (вибір залежить від вихователя). Треба також на конкретних прикладах, через конкретних людей познайомити дітей з «характером» українського народу (творчі здібності, вправність, пісенність, гостинність, чуйність, уміння захищати свою Батьківщину і ін.). Вихователь намагається познайомити дошкільнят з людьми, які володіють якимись привабливими якостями або вміннями, долучити дітей до їх діяльності.

Таким чином, збагачуючи когнітивну сферу дітей про нашу країну та здійснюючи вплив на емоційну складову, вихователь підводить дошкільника до дієвої любові своєї Батьківщини. Шлях цей багатоступінчастий, системний і здійснюється в напрямку від близького, часткового, рідного дитині до більш масштабного.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник: А.М. Богуш // Вихователь – методист дошкільного закладу. Спецвипуск. – К.: МЦФЕР освіта, 2012. – С. 6-19.
2. Козлова С.А. Теория и методика ознакомления дошкольников с социальной действительностью: Учебное пособие для студ. сред. пед. учеб. Заведений. - М.: Академия, 1998.